

Kéri Anna Katica

**I luoghi della memoria di Giorgio Perlasca in Ungheria – Giorgio
Perlasca emlékezethelyei Magyarországon**

OTDK dolgozat

Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar

Romanisztikai Intézet

Olasz Nyelvi és Irodalmi Tanszék

Témavezető: dr. Falvay Dávid

2022/2023 tavaszi félév

Giorgio Perlasca emlékezethelyei Magyarországon

Alábbi dolgozatom témája, ahogyan a fent látható cím is utal rá, Giorgio Perlasca, olasz származású zsidómentő „diplomata” magyarországi emlékezethelyeinek felkutatása és bemutatása, továbbá ezen témához kapcsolódóan az emlékezethelyek kutatásának elméleti bemutatása az ehhez köthető szakirodalom bevonásával. Kutatásom háttéréhez leginkább a Pierre Nora francia történész által megalkotott emlékezethely metodológiát, és az ő szerkesztésében megjelent anyagot a francia emlékezethelyekről, továbbá a Mario Isnenghi olasz történész szerkesztői vezetésével létrejött háromkötetes sorozatot, valamint a magyar kutatók ide kapcsolódó szakirodalmát is vizsgálat alá vettem. A tanulmány célja az, hogy megvizsgáljam, hogy lehetséges-e Giorgio Perlasca magyarországi tevékenységével kapcsolatban külön emlékezethelyekről említést tenni, amelyek célzottan az ő emlékének őrzését és ápolását szolgálják, továbbá, hogy maga Perlasca személye tekinthető-e egy olyan komplett entitásnak, amely kapcsán kialakulhatnak emlékezethelyek. Ezeken a kérdéseken, továbbá azon a problémán túl, hogy mi definiálható pontosan úgy, mint emlékezethely, az a dilemma is felmerülhet az általam tárgyalt témával kapcsolatban, hogy lehetséges-e ezt az olasz-magyar kapcsolatokhoz köthető emlékezethelynek tekinteni, illetve, hogy a Giorgio Perlascanak emléket állító helyszínek ebben az értelemben milyen csoportok számára funkcionálhatnak emlékezethelyként. Habár maga a Holokauszt emlékezete egyértelműen fontos pontja Perlasca történetének, de ezt a részt csak érintőlegesen vizsgálom, mivel ennek elemzése már nem férne bele a dolgozat tartalmi kereteibe.

Giorgio Perlasca rövid életrajza

Bevezetésként felvázolnám mindazt, amit a ma emberének tényyszerűen tudnia kell Giorgio Perlasca-ról. Perlasca 1910. január 31-én született Comóban, Olaszországban. Az 1930-as években, akkor még fasiszta nézeteket valló fiatal katonaként, önkéntesként vett részt az abesszíni háborúban, továbbá a spanyol polgárháborúban Franco tábornok oldalán, ahol helytállásért jutalmul egy olyan dokumentumot kapott kézhez, mellyel a későbbiekben bármilyen alkalommal és helyzetben segítséget és menedéket kérhetett a világ akármelyik pontján található spanyol nagykövetségeken. Hazatérése után egy olasz kereskedő cégnél, a SAIB-nál (Società Anonima Importazione Bovini) vállalt munkát, aminek keretein belül hússal kereskedett, és élőállat transzportokat intézett a balkáni országok és Olaszország között, a megvásárolt hústermékeket pedig az olasz hadsereg vásárolta fel.¹ Perlasca munkája miatt sokat tartózkodott külföldön, többek között emiatt került Magyarországra is 1942 végén. Magyarország német megszállása után maga is menekülni kényszerült a hatóságok elől, mivel megtagadta a Salò Köztársaságot, az Olaszország északi részén 1943 szeptemberében létrejött fasiszta bábállamot, ami Olaszország háborús kilépése után valósult meg. Ennek következtében Magyarország német megszállása után, mint olasz vállalati képviselőt a magyar kormány védelme alatt² többek között Perlascát is előbb internálták a Kékesre, majd Csákánydoroszlóra. Itt több társával már a szökést fontolgatták, de Perlasca 15 napos távozási engedélyt kapott, hogy Budapesten orvosi vizsgálatokat végezzenek rajta, ezért nem kellett a szökés eszközához folyamodnia.³ A spanyolok által biztosított dokumentumnak hála tudott menedéket szerezni magának a budapesti spanyol nagykövetségen. Embermentő tevékenysége ehhez a helyszínhez és időszakhoz köthető, ugyanis a spanyol nagykövet, Ángel Sanz Briz távozása után Jorge Perlasca néven spanyol konzulnak adta ki magát, és inkognitóban, saját életét is kockára téve gondoskodott arról a több ezer zsidóról, akik a „spanyol nagykövet” segítségét keresték, és végül számszerűen több mint öt ezrük életét meg is mentette a biztos haláltól. A gettó felszabadulása, és a szovjet „felszabadító” csapatok megérkezése után hazatért Olaszországba, ahol családot alapított, és egészen a nyolcvanas évekig a szélesebb közvélemény számára feledésbe merült mindaz, ami budapesti tartózkodása alatt történt, mígnem az általa megmentett nők, többek között a felnőttkorában íróként tevékenykedő Láng Éva, vagy Eveline Blitstein Willinger és az ő Berlinben élő Holokauszt-túlélő barátai, akiket Perlasca mentett meg, hangot

¹ Deaglio, Enrico. *La banalità del bene, storia di Giorgio Perlasca*, Feltrinelli, Milano, 2002. p. 33.

² Petricioli, Marta. *Gli italiani a Budapest - settembre 1943-maggio 1945 Specchio dell'Italia divisa*, Italogramma, vol. 1., 2011, p. 4.

³ Deaglio, Enrico. *La banalità*, p. 55.

nem adtak történetüknek, és levelet címeztek Perlascának, melyben beszámoltak arról, hogy neki köszönhetik az életüket, továbbá, hogy anyagi segítséget nyújtsanak az egykori életmentőnek, aki abban a pillanatban nem élt a legjobb anyagi körülmények között.⁴ A hír futótűzként terjedt, és meghódította a sajtót. Számos hazai és olasz lap cikkezett Perlascaról, aki 1988. június 9-én átvehette a Yad Vashem Intézettől a Világ Igaza kitüntetést, majd az elkövetkező években számos további állam is elismerte hőstettét, többek között 1989-ben megkapta a Magyar Népköztársaság Csillagrendjét is. Távozásától a nyolcvanas évekig tartó időszakban sem merült feltétlenül teljes homályba Perlascá története, ugyanis a Képes Figyelő 1947. évi 8. számában találtam egy cikket Lévai Jenő tollából, aki a tárgyalt írásban a vészkorszakban tevékenykedő külföldi embermentő diplomatákról emlékezett meg, és Giorgio Perlascának is szentelt egy hasábot⁵, miután maga Perlascá kereste meg őt a történetével, valamint a spanyol külügyminiszternek is írt egy jelentést budapesti tevékenységéről, ugyanakkor való igaz, hogy ezt a kivételt leszámítva a magyar sajtó valóban már csak a kilencvenes évektől kezdve foglalkozik Perlascával.

Az emlékezhely fogalma

Mivel az alábbi tanulmány célja –ahogy már fentebb említettem is– az, hogy Giorgio Perlascá esetében megvizsgáljam, hogy lehetséges-e az ő emlékezete kapcsán emlékezhelyekről beszélni, elengedhetetlennek tartom prezentálni az emlékezhely fogalmát, továbbá felvezetni az elmélet tudományos alapjait és gyökereit. Ami az emlékezhely fogalmat és annak hátterét illeti, az emlékezetkultúra a második világháború eseményeinek következtében jelentős változásokon esett át, ennek legfőbb oka az volt, hogy a második és távolabbról az első világháború okozta sérelmek és traumák miatt az emberek múlthoz való kapcsolata kifejezetten negatív irányban változott, ennek következtében pedig a múlt elfeledésének és eltörlésének szándéka vált tendenciává a közvélemény részéről, ez a pesszimista hozzáállás pedig jelentős hatással volt az addig prosperáló historiográfiára. Ez a folyamat fordult vissza a nyolcvanas évek tájékán, amikor is először jelentek meg az emlékezet helyeivel foglalkozó kutatások és tanulmányok.⁶ Az emlékezhely kutatás legfőbb célja az volt, hogy a tragikus, traumatikus múltat feledje, míg a felvilágosodás hitével szorgalmazza a haladás eszméjében egy új jövő megépítését és létrehozását, ennek eredményeként bontakozott

⁴ Ibid. p. 24.

⁵ Lévai Jenő. *Védlevelek helyett - „állampolgárság”*, Képes Figyelő, 1947. február 22., 8. szám

⁶ S. Varga Pál. *Vallási emlékezhelyek Kelet-Közép Európában*, Klió történelmi szemlélő folyóirat, 2016/2, Kapitális nyomda, Debrecen, p. 3

ki a „memory-boom”-nak is nevezett mozgalom az 1970-es években, és az a tudományos emlékezetkutatás, aminek képviselői voltak többek között Jan Asmann és Pierre Nora francia történész⁷, aki az *emlékezet helyei* fogalom konkrét megalkotója volt, nem mellesleg az Annales-iskola harmadik generációjának neves alakja, aki saját bevallása szerint az École des hautes études en sciences sociales szemináriumán találta ki kollégáival az alábbi kifejezést, melyet a latin *locus memoriae* frázis franciásításával alkottak meg, ez lett franciául a *lieu de mémorier*⁸, magyarra lefordítva az emlékezet helyei, vagy ahogy később terminusként rögzült: emlékezhelyek, mely az első megjelenése óta járta körül Európát, és többek között az olasz, német és a magyar történeti kutatásban is meghonosodott. Pierre Nora műve 1984 és 1992 között három részre csoportosítva hét kötetben jelent meg, és több mint száz szerző tanulmányait tartalmazza, akik a francia kollektív emlékezhelyeket tanulmányozták. Ezek egy változatos listát mutatnak azokról a jelenségekről, melyek mély nyomokat hagytak a francia kollektív emlékezetben, mint például a párizsi Notre-Dame vagy az Eiffel-torony, továbbá a Code Civil, a La Marseillaise, vagy a Szabadság, Egyenlőség, Testvériség (*Liberté, Égalité, Fraternité*) fogalma. A nora-i módszer szerint például egy „hagyományos történeti esemény esetében sem elsősorban magát az eseményt, annak okait és okozatait, hanem az esemény emlékezetét, illetve az ennek révén kialakuló mentális univerzumot teszik vizsgálódásuk tárgyává.”⁹ Nora alapvetése szerint egy hely, tárgy vagy esemény csak önmagában nem válhat emlékezhellyé, emiatt hangsúlyozza „a hely központi szerepét”, és elválasztja, valamint három különféle módon osztja fel a helyszíneket, anyagi (fizikai), szimbolikus és funkcionális értelemben, melyek között nyilvánvalóan felfedezhetőek átfedések. Ahhoz, hogy egy ilyen elem emlékezhellyé váljon, Nora szerint szükség van egy szimbolikus háttérre, egy rituáléra, ami körülöleli és jelentőséget ad egy adott elemnek, mivel úgy gondolja, hogy „egy tisztán funkcionális jelenség, például egy iskolai tankönyv, egy végrendelet, egy bajtársi szövetség csak akkor tekinthető emlékezhelynek, ha valamilyen rituálé kapcsolódik hozzá.” Nora úgy látja, hogy akár az egyperces néma csend jelensége is lehet emlékezhely, mivel annak ellenére, hogy pusztán csak egy „időbeli egység”, rendelkezik egy olyan szimbolikus jelentőséggel, ami egy kollektív csoport számára magasabb tartalmú jelenséggé tartható számon.¹⁰ Ide kapcsolódik Patrick Geary amerikai történész gondolata is, aki szerint

⁷ *A magyar emlékezhelyek kutatásának elméleti és módszertani alapjai*, Szerk. S. Varga Pál, Száraz Orsolya, Takács Miklós. Debreceni Egyetemi Kiadó, 2013, p. 9.

⁸ *Emlékezet és történelem között; Válogatott tanulmányok*, Szerk. Nora, Pierre. Budapest, Napvilág Kiadó, 2010, p. 7-8.

⁹ K. Horváth Zsolt. *Az emlékezet betegek, A tér-idő társadalomtörténeti morfológiájához*, Kijárat Kiadó, Budapest, 2015, p. 23.

¹⁰ *A magyar emlékezhelyek*, Szerk. S. Varga Pál, Száraz Orsolya, Takács Miklós. p. 27-28.

mindenfajta emlékezetnek, legyen az személyes, kollektív vagy történelmi, mindig van valami célja.¹¹ Ugyanezt emeli ki Nora is, hogy azonkívül, hogy egy emlékezhely szimbolikus, funkcionális tartalommal is bír, hozzáteszi, hogy az emlékezhelyek létezéséhez „mindenekelőtt az emlékezés szándéka szükséges.” Azonban, ha ez az akarat nem létezik, „az emlékezet helyei a történelem helyeivé válnak.”¹²

Nora kiindulópontja a francia emlékezhelyek összegyűjtéséhez és leírásához az volt, hogy véleménye szerint a „hagyományos nemzeti emlékezetünk megszűnésének következtében létrejöttek bizonyos emlékezhelyek – a szó materiális és immateriális értelmében egyaránt – amelyekben ez az emlékezet megtestesítette önmagát.”¹³ Nora munkája egyértelmű gyümölcseként konstatálja, hogy az így újra „előtérbe került történelmi múlt újjáéledt az emlékezeti tudat formájában” és egyetemes jelenséggé vált szerte a világon, nem mellesleg jelentős társadalmi és politikai változások véghezviteléhez is erőt adott egyes országoknak.¹⁴

Ami a *lieux de mémoire* teória olaszországi jelenlétét illeti, Száraz Orsolya *A magyar emlékezhelyek kutatásának elméleti és módszertani alapjai* című kötetben egy teljes tanulmányt szentel az olasz emlékezhely-kutatás történetének és problémáinak. A tanulmány szerint az olasz emlékezhelyek kutatásának gyökerei egészen 1867-ig vezethetők vissza, amikor is posztumusz megjelent Massimo d’Azeglio *I miei ricordi* című műve, melyben az író hangsúlyozza, hogy egy egységes Olaszország létrehozásához elengedhetetlen, hogy az olasz nép egységes nemzettudattal és identitással rendelkezzen, ahogyan ezt idézi is: „pur troppo s’è fatta l’Italia, ma non si fanno gli italiani”, “bisogna far gli Italiani se si vuol avere l’Italia”.¹⁵ Az olasz emlékezhelyek első könyvben való feldolgozására és publikálására azonban több mint egy évtizedet kellett várni a Nora-féle munka megjelenéséhez képest, amikor is Mario Isnenghi 1996-ban kiadta háromkötetes sorozatának első darabját, *I luoghi della memoria. Simboli e miti dell’Italia unita*. címmel, amit egy évvel később a *Personaggi e date dell’Italia unita*, valamint a *Strutture ed eventi dell’Italia unita* kötetek követték. Isnenghiék a francia kifejezést átfordították olaszra, így az *i luoghi della memoria* néven honosodott meg az olasz történettudományban. A mű elkészítésének jelentős politikai okai is voltak, ugyanis 1989-ben

¹¹ Geary, Patrick J. *Phantoms of Remembrance: Memory and Oblivion at the End of the First Millenium*, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1994., p. 12.

¹² *Emlékezet és történelem között*, Szerk. Nora, Pierre. p. 27.

¹³ Ibid. p. 7.

¹⁴ Ibid. p. 8.

¹⁵ Száraz Orsolya. *Olasz emlékezhelyek három kötetben, A magyar emlékezhelyek kutatásának elméleti és módszertani alapjai*, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2013, p. 183.

létrejött Olaszországban az Északi Liga (*Lega Nord*), ami 1994-ben koalíciót kötött Silvio Berlusconi-val és a posztfasiszta Nemzeti Szövetséggel (*Alleanza Nazionale*), azonban az Északi Liga északi föderáció létrehozását szorgalmazó gondolatai és szeparatista mivolta miatt sokan az olasz nemzet halálát vizionálták, nem mellesleg az Északi Liga egy erősen Róma-ellenes retorikát is használt,¹⁶ ezeknek következtében pedig egyre jobban felerősödött a félelem, hogy a párt nézetei veszélybe sodorják az olasz nemzeti egység eszméjét, továbbá az olasz nemzeti identitást, és emiatt született meg a „rifare gli italiani”, tehát az olasz nép újrakovácsolásának szándéka, ezt az igényt igyekeztek kielégíteni Isnenghiék az emlékezzethely tanulmányok elkészítésével és kiadásával.¹⁷ Ahogy Isnenghi fogalmaz: „Ennek a műnek a célja, hogy ismertesse az olaszok emlékezzetében mérföldkönek számító helyeket, maguk az olaszok által megalkotva és létrehozva.”¹⁸ Az Isnenghi szerkesztésében létrejött műben 5 fejezetre felosztva mutatja be az olasz emlékezzethelyeket, melyek az alábbiak: Risorgimento (Itália egyesítése), Prima guerra mondiale (Az első világháború, 1914-1918), Fascismo (A fasizmus, 1922-1945), Seconda guerra mondiale (A második világháború, (1939-1945) , Prima repubblica dopo 1946 (az 1946 utáni első köztársaság). A szerzők a Risorgimento időszakától a hetvenes évek történéseiig különböző kategóriákra lebontva, leginkább személyeket, (mint például Garibaldi, Mussolini, II. Viktor Emánuel király), fizikai helyeket (Róma, Piazzale Loreto, Szent Péter tér, vagy maga a köztér, tehát a *la piazza* valamint a kávézó, azaz az *il caffè e l'osteria* jelenségei), történelmi eseményeket (*La grande guerra* azaz a nagy vagy első világháború, a Marcia su Roma, az 1945-ös és az 1968-as év, az olasz-görög háború, a spanyol polgárháború) oktatáshoz köthető jelenségeket (De Amicis *Il Cuore* című regénye, ami magyarul *A Szív* néven jelent meg és a legkisebb olasz generációk számára jelent kulturális mérföldkövet, vagy a humángimnázium, olaszul *il liceo classico*) vagy éppen olyan eseményeket, mint május 1-je, sorolnak fel és mutatnak be.

A magyar olvasóknak, valamint az olasz-magyar kapcsolatok szempontjából talán az egyik legszembetűnőbb elem lehet az 1956-os október 23-ai forradalommal foglalkozó tanulmány. Az írás szerzője, Aldo Agosti abban találja meg a hangsúlyt a magyar események Olaszországban okozott hatásaival kapcsolatban, hogy a magyarországi forradalom jelentősen ártértékelte az olasz emberek nézeteit és véleményét a kommunizmussal kapcsolatban, és olyan

¹⁶ Molnár Anna. *Az Északi Liga szerepe Olaszország tartományi rendszerének átalakulásában*, p. 75.

¹⁷ Száraz Orsolya. *Olasz emlékezzethelyek három kötetben*, p. 183-184.

¹⁸ „Quest’opera mira a riconoscere i luoghi cruciali della memoria degli italiani, nel «farsi» o «esser fatti» di questi stessi italiani.” Szerk. Isnenghi, Mario. *I luoghi della memoria. Personaggi e date dell’Italia unita*, Editori Laterza, Bari, 2010, p. 438., az idézetet saját magam fordítottam olaszról magyar nyelvre.

konkrét szocialista politikusok példáját is felhossa, mint például Furio Diaz vagy Antonio Giolitti, akik a magyar események következtében az olasz kommunista pártból (Partito Comunista Italiano) való kilépésük mellett döntöttek¹⁹, továbbá a *Conclusione* részben Isnenghi azt is kiemeli, hogy ennek az átértékelt kapcsolatnak köszönhető, hogy a későbbiekben az olasz kommunista párt nem a szélsőbal iránya felé, hanem inkább egy centralista útvonalon folytatta útját.

A mű első kiadásában a szerzők még csak 74 emlékezhelyről, a második, 2010-es kiadásban már kettővel több emlékezhelyről tesznek említést. Isnenghinek több célja is volt a mű létrehozásával kapcsolatban, elsősorban az, hogy a francia emlékezhely teóriát átültesse olasz nyelvre. A másik motiváló tényező az olasz politikai rendszer akkori helyzete volt, kiemelve az olasz nemzeti identitásra való hatását. Ezeken kívül volt még egy harmadik motivációs tényező, a média, ami, ahogyan Száraz Orsolya idézi Isnenghit, „egyértelműen rombolóan hat a nemzeti identitástudatra (...) az újságírók ugyanis átveszik a történészek helyét, az újságok a szakkönyvekét, és elferdítik a történelmi tényeket.”²⁰ Az Isnenghi-féle művek azonban komoly ellenállást váltottak ki Pierre Nora részéről, aki a saját munkájához képest középszerűnek tartotta az olasz műveket, több metodológiai problémát is felvetett Isnenghi ellen, a történész hagyományörző szerepéről való véleményük teljesen ellentétes, míg Nora szubjektívnek tartja azt, Isnenghi objektívnek, mindezek mellett Nora a műve címének, tehát a *lieux de memoire* fogalom plagizálásával is megvádolta Isnenghit.²¹ Száraz Orsolya még olyan „hibákat” jegyez fel az Isnenghi-féle munka rovására a metodológia hiánya mellett, miszerint mindössze csak egy tizenkilenc oldalas tanulmány foglalkozik Garibaldival, miközben ezzel szemben az olasz operának hatvankilenc oldalt szenteltek, és ezen belül is felülreprezentáltak a Verdi-operák, de az nem jut kifejezésre az egyes tanulmányokon keresztül, hogy miért pont ezek az alkotások rendelkeznek kiemelkedő szereppel az olasz kollektív emlékezet szempontjából, valamint megemlíti a sorozat bírálóinak kifogásait is, miszerint a kiválasztott emlékezhelyek nagy számban inkább a Risorgimento utáni korszakhoz köthetőek, mintha az azt megelőző korban nem találhattak volna olyan intézményeket, amelyek képviselhették volna az olasz kollektív identitást. Ehhez csak annyit tennék hozzá, hogy mindhárom Isnenghi kötet alcíméhez oda van fűzve az *Italia unita* kifejezés, tehát ez előrevetíti azt, hogy a művekben nagyrészt az ez utáni időszakból származó emlékezhelyek lesznek

¹⁹ Ibid. p. 353.

²⁰ Száraz Orsolya. *Olasz emlékezhelyek három kötetben*, p. 185.

²¹ Pierantozzi, Francesca. *La „francesità”? Vedi alle voci Versailles, Tour Eiffel, foie gras*, Il Messagero, 1997.07.31.

megemlítve. Mindenesetre a felsorolt érvek alapján Száraz Orsolya azt a következtetést vonja le, hogy az Isnenghi-féle munka nem egy megtervezett és kidolgozott metodológián alapszik. Hozzáteszi, hogy az Isnenghi-féle mű hazájában elsősorban inkább a sajtóban keltett visszhangot, mintsem szakmai tudományos körökben, ez alapján Száraz Orsolya úgy gondolja, hogy „a nyilvánosságot és a szakmai közvéleményt tehát nem annyira az olasz emlékezhely-kutatás eredményei és módszerei, hanem inkább az olasz nemzeti identitás aktuális kérdése foglalkoztatta.”²²

Az olasz emlékezhely-kutatásnak az Isnenghi-féle megközelítésen túl van más terméke is, az Ernesto Galli della Loggia szerkesztésében 1998-ban megjelent *L'identità italiana*.²³ A tárgyalt emlékezhelyeket tekintve a mű sok hasonlóságot mutat az Isnenghi-féle munkával, ugyanis ebben a sorozatban is megjelenik Garibaldi vagy Mussolini, vagy az olaszországi 68' jelensége, azonban itt nem kisebb tanulmányokat, hanem konkrét köteteket szentelnek az egyes emlékezhelyeknek. A tanulmányok a sorozat címével ellentétben nem konkrétan az olasz nemzeti identitás kérdéseit és problémáit taglalják, hanem azokat a történéseket, eseményeket, amelyek az olasz identitáshoz köthetők, tehát lényegében nagyon hasonló jelenségeket, fogalmakat, mint Isnenghi és szerzőtársai az *I luoghi della memoria* kötetekben, de a *L'identità italiana* esetében a sorozat készítőinek célja volt, hogy az Isnenghi-féle munkával ellentétben több, a Risorgimento előtti emlékezhelyet is beemeljenek kutatásaikba, így az olvasó találkozhat például a középkori itáliai irodalom legjelentősebb tagjaival, mint az olasz kollektív memória emlékezhelyeivel.²⁴

Ami a magyar emlékezhelyek kutatását illeti, több kutató is van, aki közvetve a témában publikálta tanulmányait, a fentebb már említetteken kívül például K. Horváth Zsolt, Kovács Éva vagy Romsics Gergely²⁵, akik más írásaik mellett, számos kollégájukkal egyetemben közreműködtek a Czoch Gábor szerkesztésében megjelent *Az emlékezet konstrukciói* című kötetben²⁶, melyben például Lajtai L. László tanulmánya konkrétan azzal foglalkozik, hogy a reformkori Magyarország idején használt történelemtankönyvek hogyan váltak

²²Száraz Orsolya. *Olasz emlékezhelyek három kötetben*, p. 184-188.

²³Galli della Loggia, Ernesto. *L'identità italiana*, Il Mulino, Bologna, 2010.

²⁴Például Stefano Jossa. *L'Italia letteraria*, Il Mulino, Bologna, 2006, melyben Dante időszakától kezdve ír a legjelentősebb olasz írókról

²⁵K. Horváth Zsolt: *Az emlékezet terhe. Lehetőségből kötelesség, megismerésből elismerés?*

Kovács Éva: *A bárány, a bálna és a baba. A társadalmi emlékezet fatal errorjai*

Romsics Gergely: *Trianon a Házban. A Trianon-fogalom megjelenése és funkciói a pártok diskurzusaiban az első három parlamenti ciklus idején (1990-2002)*

²⁶*Az emlékezet konstrukciói, Példák a 19-20. századi magyar és közép-európai történelemből*, Szerk. Czoch Gábor, Fedinec Csilla. Teleki László Alapítvány, 2006

emlékezhelyekké,²⁷ továbbá K. Horváth Zsolt önállóan is kiadott egy művet *Az emlékezet betegei* címmel, aki nem mellesleg Pierre Nora művét magyar fordítását is szerkesztette.²⁸ Mindezek mellett a Debreceni Egyetemen 2010-ben alakított ki a Magyar Emlékezhelyek kutatócsoport egy eredetileg száz tételt tartalmazó internetes adatbázist, ahol a magyar kollektív emlékezet legfontosabb elemei lelhetőek fel, mint például A tanú c. film, a pápista-kálvinista szembenállás, illetve természetesen 1956.²⁹ Ami az adatbázis és az emlékhelyek összeállításában is részt vevő magyar kutatók véleményét illeti az Isnenghi-féle munkáról, S. Varga Pál azt a hasonló kutatásokhoz képest „fogalmi szempontokból a legproblematisabbnak” tartja azt.³⁰ Véleményét Száraz Orsolya gondolataival is alátámasztja, aki megállapítja, hogy „A munka nem az olasz emlékezhelyek, hanem az olasz nemzeti identitás aktuális kérdései iránti érdeklődésnek köszönheti létrejöttét; a szerkesztő nem a tényleges emlékezetet kívánja leírni, hanem a hiányzó emlékezetet létrehozni – a történész eszközeivel. Mindez a munka látványos, (történet)tudományos szempontból legitim eredményei ellenére olyfokú elméleti-módszertani konfúzióhoz vezet, amely kétségessé teszi, beszélhetünk-e itt egyáltalán a *lieux de mémoire* olasz változatáról.”³¹ Ami a további kapcsolódásokat illeti az olasz és a magyar emlékezhely kutatás között, a két munka között mindössze egyetlen közös elemet fedeztem fel, ez az 1956-os magyar forradalom, azonban az olaszokkal ellentétben a magyar kutatók egyetlen olyan kollektív magyar emlékezhelyről sem tesznek említést, mely bármilyen mértékben, akár a legminimálisabban is hatást gyakorolt volna az olasz nemzet történelmének alakulására.

Összességében a három ország emlékezhely kutatásáról elmondható, hogy mindegyik esetben az figyelhető meg, hogy a kutatók nem csak konkrét történelmi személyeket vagy eseményeket, valamint jellegzetes épületeket tesznek meg emlékezhelynek, tehát akár fizikai valójában is megfogható dolgokat, hanem elméleti jelenségeket is, melyek az előzőkhez képest egy elvontabb síkon ragadhatóak meg. S. Varga Pál szerint „egy emlékezhely lehet egyszerre helyszín és esemény, tartozhat különféle csoportok emlékezetéhez, ezen belül az egyes csoportok tudatában hordozhat ellentétes vagy egymást kizáró jelentést, egyes emlékezhelyek

²⁷ Lajtai. L. László. *Nemzeti történelem és oktatási breviárium találkozása. Az iskolai történelemtankönyvek mint emlékezeti helyek a reformkori magyarországi iskolákban, Az emlékezet konstrukciói, Példák a 19-20. századi magyar és közép-európai történelemből*, Teleki László Alapítvány, 2006, p. 101.

²⁸ K. Horváth Zsolt. *Az emlékezet betegei*,

²⁹ <https://deba.unideb.hu/deba/emlekezhely/eh.php?o=b>, az említett adatbázis, ahol azonban jelenleg nem a teljes lista lelhető fel

³⁰ *Előszó, A magyar emlékezhelyek*, Szerk. S. Varga Pál, Száraz Orsolya, Takács Miklós. p. 16.

³¹ *Ibid.* p. 16.

elválaszthatatlanok egymástól.”³² Fontos párhuzam a három különböző emlékezhely-kutatás között, hogy mindegyikben megjelenik például a gyermekirodalom, mint kihagyhatatlan pontja a kollektív emlékezetnek. Nora a *Tour de la France par deux enfants* című, francia iskolások számára készített olvasókönyvet tekinti emlékezhelynek, az olaszok a már korábban is említett *Il Cuore* című alkotást hozzák fel példának, míg a magyar kutatók szerint az egyébként olasz nyelven is megjelent *Egri Csillagokat* veszik emlékezhelynek az adatbázisukban.

³² S. Varga Pál. *Vallási emlékezhelyek*, p. 6.

Giorgio Perlasca magyarországi emlékezethelyei

Tanulmányomban a fenti példákhoz hasonlóan azt a metodológiát igyekeztem alkalmazni Giorgio Perlasca esetleges emlékezethelyeinek vizsgálatában, hogy a konkrét emlékműveken kívül, mint az emléktáblák és mellszobrok, emlékezethelynek vettem a róla elnevezett vendéglátóipari szakközépiskolát, ahogyan a Perlasca budapesti tevékenységét feldolgozó kétrészes filmet is. Ezek alapján Giorgio Perlasca emlékezetének helyszínei Budapesten az alábbiak lehetnek:

- Emléktábla az egyik egykori védett háznál a Szent István Park 35. szám alatt
- Perlasca mellszobra az Olasz Kultúrintézet előtt, Giampietro Cudin alkotása
- A Dohány utcai Zsinagógában található emlékmű, mely a magyarországi zsidómentőknek állít emléket
- Giorgio Perlasca Vendéglátóipari Szaktechnikum és Szakiskola
- A Giorgio Perlasca életét feldolgozó film Alberto Negrin rendezésében

Ezeknek az emlékhelyeknek a létrejöttében hatalmas szerepe volt a korábban már említett Láng Éva költő- és írónek, többek között a Szent István Parkban található emléktábla, az Olasz Kultúrintézet előtti mellszobor, valamint a szakközépiskola Perlascáról való elnevezése is az ő áldozatos közbenjárásának köszönhető.³³

Giorgio Perlasca budapesti történetéhez szervesen hozzátartoznak azok a házak, amelyek a spanyol nagykövetség oltalma alatt álltak a vészkorszak idején. A spanyol nagykövetség szám szerint nyolc darab védett házat tartott fenn, melyek jellemzően a mai Újlipótváros kerületben voltak megtalálhatóak, egyetemen több másik semleges ország által védelt házzal, ezt a területet egyébként akkoriban nemzetközi gettóként is emlegették.³⁴ A spanyol nagykövetség védett házai név szerint a Szent István Parkban a Légrády Károly úton, ami a mai Balzac utca, a Phönix úton, amit ma a svéd embermentő diplomata után Raoul Wallenberg útnak neveznek, a Návay Lajos utcában, és végül, de nem utolsó sorban a Pannónia utcában voltak megtalálhatóak. A Szent István Park 35. szám alatt található emléktáblát 1993. február 22-én adták át, egy évvel Perlasca halála után, családját fia,

³³ A „szélhámos”; Egy olasz embermentő és társai a vészkorszak idején; Giorgio Perlasca emlékiratai/ L' „Impostore”, Un italiano salvatore di uomini e i suoi compagni ai tempi dell'Olocausto, Le memorie di Giorgio Perlasca, szerk. Bangó Judit, Biernaczky Szilárd. Mundus Novus, Budapest, 2012, p. 299.

³⁴ Deaglio, Enrico. *La banalità*, p. 61.

Franco, és özvegye, Nerina képviselte Budapesten.³⁵ A későbbiekben ismertebbé vált megmentettek közül ebben a védett házban talált menedéket Láng Éva és családja.³⁶

Kevésbé szorosabb megközelítésből nézve a többi védett házat is tekinthetjük Giorgio Perlasca emlékezhelyeinek, mivel munkálkodása alatt napi szinten nem kevésszer fordult meg ezeken a helyeken, ellentétben többi diplomata társához képest, akik Perlasca visszaemlékezése szerint nem látogatták a védett házakat, hogy személyes jelenlétükkel segítsék védenőiket, hivatali és diplomata elfoglaltságaik élveztek inkább prioritást.³⁷ Mindazonáltal a Szent István Park. 35.-ön kívül egyik ház sem őrzi emléktáblán vagy bármilyen más formátumban Giorgio Perlasca embermentő múltjának emlékét.

Az előbbin kívül egy másik emléktáblán lelhető még fel Giorgio Perlasca neve, egészen pontosan a budapesti Dohány utcai Zsinagóga temetőjében. Ebbe a sírkertbe kerültek az elhunyt áldozatok holtteste a gettó felszabadítása után végső nyughelyükre, az utóbbi években pedig egy kisebb emlékpark is kialakításra került itt, ahol jelenleg a Zsidómentők emlékműve is található, ami Perlascán kívül még több neves zsidómentőnek is emléket állít, mint például a semleges országok embermentő diplomatáinak, de rajtuk kívül még például Sztelhó Gábornak, Salkaházi Sárának is, akik saját hatáskörükben a lehető legtöbbet követték el, hogy az embermentésben az üldözött zsidók segítségére legyenek.

Ami az emléktáblák és épületek jelenlétét illeti a háromféle emlékezhely-kutatásban, az általam fellelt magyar adatbázisban nem szerepelnek sem konkrét emléktáblák, sem épületek. Az olasz művekben a Redipuglia emlékművet, az első világháború eseményeinek emléket állító táblákat és parkokat említik meg a szerzők. A francia emlékezhely-kutatás is bővelkedik emlékművekben, mint például a Pantheon, de Nora konkrétan minden világháborús emlékművet is emlékezhelynek vesz, valamint a Holokauszt-emlékezhelyekhez kapcsolható a Vichy-kormány is a francia kollektív emlékezhely, ami a második világháború idején a francia zsidó lakosság negyedét szolgáltatta ki a németek kezébe.

Az egyik legkonkrétabb Giorgio Perlascához köthető emlékezhely nem más, mint Budapesti Olasz Kultúrintézet előtt található mellszobor, amit 2008. április 15-én adták át ünnepélyes keretek között. Az eseményen részt vett többek között Paolo Spinelli, az Olasz Köztársaság akkori magyarországi nagykövete, Franco Perlasca, Giorgio Perlasca fia vagy Salvatore Ettore,

³⁵ <https://www.giorgioperlasca.it/budapest-2/>

³⁶ Deaglio, Enrico. *La banalità*, p. 30.

³⁷ Ibid. p. 66.

a Budapesti Olasz Kultúrintézet akkori igazgatója, továbbá Padova régió és város legfontosabb előjárói is megtisztelték jelenlétükkel a szoboravatást.³⁸ A szobor megalkotója Giampietro Cudin volt, aki egy másik verziót is készített a mellszoborból, ami jelenleg a Padovától nem messze található Montegrotto Terme településen található meg.³⁹

Az alábbiakban két olyan dologról lesz szó, amelyek ahogyan már említettem nem konkrétan olyan helyszínek, amelyeket emlékezés és tisztelet megadásának céljára hoztak létre egy adott helyen, de ugyanúgy megvan az emlékeztetőzés szándéka. Az első ezek közül a Giorgio Perlasca Vendéglátóipari Szaktechnikum és Szakiskola, mely első hallásra kissé furcsának tűnhet, hogy miért pont egy ilyen jellegű iskola őrzi Perlasca nevét, akinek ráadásul soha semmi köze nem volt ehhez az intézményhez. Az iskola épületét 1896-ban adták át, és az intézmény egészen a nyolcvanas évekig elemi, majd általános iskolaként működött, többek között Hofi (Hoffmann) Géza is ennek az elemi iskolának volt a tanulója. 1982-ben indul el a szakképzés az intézményben, ami a hivatalos alapító okirat tanúsága szerint 1983-ban vált teljesen önállóvá. A szakközépiskola 1997-ben vette fel a Giorgio Perlasca nevet. Hogy pontosan mi volt az alábbi névválasztás oka, olyan információkat, továbbá egy korabeli híradást⁴⁰ találtam, mely arról számol be, hogy az Olasz Köztársaság akkori elnöke és a magyarországi olasz nagykövet feltett szándéka volt, hogy egy magyar közoktatási intézményt Giorgio Perlasca után nevezzenek el, valamint egy levelet, amit 1997. június 6-ai dátummal a budapesti Olasz Kultúrintézet akkori igazgatója, prof. Giuseppe Manica címzett Franco Perlascának, melyben értesíti őt arról, hogy a magyar hatóságok megegyeztek abban, hogy a Maglódi úton található vendéglátóipari szakközépiskolát tervezik elnevezni Giorgio Perlasca után. Az igazgató arról biztosítja Franco Perlascát levelében, hogy a terv az Olasz Köztársaság akkori elnökének, Oscar Luigi Scalfarónak is rendkívüli fontosságú ügy, aki budapesti látogatása során korábban már kiemelte Perlasca tevékenységének nagyszerűségét. Manica a levélben arról is említést tesz, hogy az elnevezendő oktatási intézménytől nem messze található egyébként egy olasz-magyar kéttannyelvű gimnázium is.⁴¹ Az intézmény egyik tanárnője, Cene Marianna elmondása szerint az iskola akkori igazgatója, Sasvári Ákos és a tanári kar közösen döntöttek a Perlasca név felvételéről, ugyanis úgy gondolták, hogy ezzel is ápolni tudják az intézmény külföldi kapcsolatait, továbbá, Perlasca köztudottan a kereskedő foglalkozása révén került Magyarországra, ez pedig beleillett az iskola vendéglátóipari és kereskedelmi

³⁸ <https://www.giorgioperlasca.it/budapest/>

³⁹ <https://www.kozterkep.hu/alkotok/megtekintes/2491/giampietro-cudin>

⁴⁰ https://nava.hu/id/04906_1997/

⁴¹ <https://www.giorgioperlasca.it/giorgio-perlasca-vendeglatoipari-szakkozepiskola-es-szakiskola/>

képzésébe.⁴² Az intézmény átnevezését egy nagy jelentőségű ünnepség is kísérte, ahol a magyarországi főrabbin, valamint Izrael, Spanyolország és Svájc nagykövetein kívül Demszky Gábor, Budapest akkori főpolgármestere is tiszteletét tette, és beszédében Giorgio Perlasca megkerülhetetlen tevékenységét méltatta, továbbá Olaszország akkori magyarországi nagykövete, Pietro Ercole Ago is köszönetet mondott a fővárosnak. Az esemény díszvendége Göncz Árpád köztársasági elnök volt, aki azonban egyéb elfoglaltságai miatt nem tudott személyesen részt venni az ünnepségen, így köszönetét levélben tolmácsolták az összegyűlteknél.⁴³ 2002. április 16-án az iskola udvarán átadtak egy mellszobrot, továbbá egy emléktáblát is, melyek egyaránt Gulyás Gyula szobrászművész keze munkáját dicsérik. Az ünnepélyes díjátadón az akkori oktatási miniszter, Pálinkás József adta át az elkészült műemlékeket. A diákok minden évben szerveznek egy „Perlasca nap” nevű eseményt, ahol közösségi programokkal és versenyekkel igyekeznek tanulói közösségüket erősíteni. Cene Marianna azt is hozzátette még, hogy a névadás eredményeként olyan lehetőségek nyíltak meg a diákok előtt, mint szakmai gyakorlatok Olaszországban, továbbá ennek apropóján olasz nyelvoktatás is volt az iskolában, napjainkban viszont ezek a kiváló lehetőségek már nem élnek.⁴⁴

Az Alberto Negrin rendezésében, olasz-magyar-francia-svéd koprodukcióban készült két részes filmet először a Rai Uno mutatta be 2002-ben Olaszországban, majd két évvel később, 2004-ben láthatta a magyar közönség is. Az *Il Mattino* már 1997-ben megemlítette egy cikkben, hogy Perlasca történetét filmvászonra tervezik vinni.⁴⁵ A film írói Sandro Petraglia és Stefano Rulli voltak, akik nagyrészt Enrico Deaglio *La banalità del bene*, magyar nevén *A jótett egyszerűsége* című kötetére alapozták a film történetét. Enrico Deaglio maga is részt vett a forgatókönyv elkészültében, így az alkotás egészen hűen követi a könyvben is leírt eseményeket.⁴⁶ A kétrészes film ez alapján követi Perlasca budapesti tartózkodását, a kezdeti bujkálástól a hazautazásáig. Karakterén kívül még számtalan mellékszereplőt sorakoztat fel, a legnagyobb jelentőségűek azok az üldözött zsidók, akik a legközelebbi kapcsolatba kerülnek Perlascával, és akiket nem egyszer ment ki életveszélyes helyzetekből, továbbá azok az alakok, akik a valóságban is Perlasca segítőtársai voltak a spanyol követségen, mint például Madame Tourné, a nagykövetség titkárnője, és az ő fia Gaston, továbbá Angel Sanz Britz, vagy dr. Farkas Zoltán

⁴² Cene Marianna személyes közlése

⁴³ *Perlasca iskola Kőbányán*, Új Élet, 52. évfolyam, 23. szám, 1997.

⁴⁴ Cene Marianna személyes közlése

⁴⁵ *Missione per il „giusto” – Una scuola intitolata a Giorgio Perlasca*, *Il Mattino*, 1997. luglio 4.

⁴⁶ <https://www.giorgioperlasca.it/giorgio-perlasca-2/il-film/>

ügyvéd. Az olasz-magyar koprodukcióban készült film egyaránt szerepeltet olasz és magyar színészeket, a címszereplőt Luca Zingaretti alakítja, akinek a választása azért érdekes, mert fizikailag teljesen az eredeti Perlasca szöges ellentéte, ugyanis az olasz Montalbano filmekből is ismert színész köztudottan egy alacsony, kopasz figura, ezzel szemben Perlascát az általa megmentettek jóvágású, világos hajú és magas, összességében egy rendkívül megnyerő fizikumú emberként írták le, akibe a megmentettek elmondása szerint szinte minden fiatal lány szerelmes volt. A film producere, Sipos Áron erre a kérdésre azt felelte egy interjúban, hogy véleménye szerint a fizikai különbség ellenére Zingaretti „végül is hitelesen tudta életre keltetni azt a rettenetes határozottságot, magabiztosságot, meggyőződést, humanizmust, mely Perlascából sugárzott.”⁴⁷ A filmet Budapesten forgatták, többek között a Duna-parton, ahol zsidómészárlások történtek, és ez a filmben is megjelenik, valamint a New York Kávéházban is forgattak jeleneteket, de talán az egyik legfontosabb a Dohány utcai Zsinagóga, ahol a széparált gettóban a főrabbi fogadja személyesen Farkas ügyvédet és Perlascát.

A fent felsoroltakon kívül természetesen említhetnék még jóval több olyan helyszínt és emléket, ami Perlasca jelenlétéhez köthető, és a mai napig léteznek valamilyen formában. Ehhez kapcsolódóan pár évvel ezelőtt elérhető volt Budapesten egy tematikus séta, ahol az érdeklődők a témában felkészült professzionális vezetővel látogathatták végig azokat a helyszíneket, ahol majdnem nyolcvan évvel korábban Perlasca maga is gyakran megfordult,⁴⁸ jelenleg pedig a Sziklakórház Atombunker múzeumban is elérhető egy specifikus múzeumi óra, ami a ma már szinte elfeledett embermentő hősöket mutatja be, többek között Giorgio Perlasca személyét is.⁴⁹

Ami a dolgozat elején felvetett kérdést illeti, hogy a fentebb felsorolt helyszínek tekinthetőek Giorgio Perlasca emlékezhelyeinek, továbbá, hogy magának Perlascának lehetnek-e emlékezhelyei, véleményem szerint mindkét kérdésre igen lehet a válasz, ugyanis Giorgio Perlasca, habár nem egy olyan szinten szignifikáns történelmi alak sem a magyar sem az olasz kollektív emlékezetben, mint például Garibaldi vagy II. Rákóczi Ferenc, viszont tettei és érdemei mindenképp predesztinálják arra, hogy mindkét nemzet kollektív identitásában nagyobb szerepet töltsön be, legalább úgy, mint egyike a híres zsidómentő diplomatáknak, főképp a magyar nemzetében. Ami az ő személyéhez köthető emlékezhelyeket illeti, úgy gondolom, hogy mindegyik általam felsorolt helyszín tekinthető Giorgio Perlasca

⁴⁷ A „szélhámos”, szerk. Bangó Judit, Biernaczky Szilárd, p. 298.

⁴⁸ <http://www.budapestguidata.hu/ebrica.html>

⁴⁹ <https://www.sziklakorhaz.eu/programok/>

emlékezhelyének a hagyományos nora-i értelemben, ugyanis a források és visszaemlékezések alapján is bizonyítható, hogy Perlasca személyesen is megfordult ezeken a helyeken, és jelenléte, valamint legendája „szimbolikus jelentéssel ruházta fel” ezeket a helyszíneket, és az összes esetre érvényes az is, hogy az emlékezés szándéka hozta őket létre, tehát megfelelnek a Pierre Nora által felállított kritériumoknak. A középiskola csupán annyiból tartható kissé különállóbb esethez a többi emlékezhelyhez képest, mivel az intézmény sehogyan sem köthető Perlasca budapesti tevékenységéhez és fizikai jelenlétéhez, pusztán az ő emlékezetének ápolóinak köszönhető az intézmény róla történő elnevezése. A film, pedig úgy gondolom, hogy konkrét fizikai helyszínekhez, emléktáblákhoz, mellszobrokhoz hasonlóan szintén Giorgio Perlaschához kötődő emlékezhelynek vehető. Ezenkívül ezek az emlékezhelyek távolabbi megközelítésből ugyanúgy tekinthetők Holokauszt, illetve az olasz-magyar kapcsolatok emlékezhelyeinek, ugyanezen nora-i megfontolások alapján. Ami pedig azt a kérdést illeti, hogy milyen csoportok számára lehet Giorgio Perlasca emlékezhelyként számontartható, első körben nyilvánvaló, hogy azon személyek számára élhet tovább emléke ezen formában, akik még személyesen ismerték őt, mint életük megmentőjét, továbbá az ő családtagjaik, közeli hozzátartozóik részére, akiknek Perlasca megjelenése szimbolikus konnotációt hordoz magában, manapság viszont már egyre kevesebben vannak ezek az emberek. Joggal merülhet fel tehát a kérdés, hogy így a mai Magyarországon mégis kinek áll szándékában Perlascára emlékezni, és az emlékezhelyeit fenntartani. Véleményem szerint jelenleg ez leginkább az olasz-magyar kulturális kapcsolatok ápolóinak kitűzött célja, illetve azoknak a személyeknek, akiket Perlasca története olyannyira megérintett, hogy küldetésüknek érzik az ő emlékezetének ápolását. Pierre Nora ezzel a kérdéssel kapcsolatban is felvet egy gondolatot, a *Tour de la France* könyv esetével illusztrálva, miszerint az alábbi mű egy idő után kikerült a francia kollektív emlékezetből, de a megjelenésének 100. évfordulója alkalmából újra kiadták, így újra visszakerülve, immár egy másik jellegű francia kollektív memóriába. Az, hogy ennek ellenére a könyv rendületlenül egy emlékezhely, azt jelenti, hogy „minden emlékezhely tükrözi önmagát”⁵⁰, ez pedig nyilvánvalóan a Perlasca-emlékezhelyek esetében is ugyanakkora jelentőséggel bír.

Összegezve tanulmányom eredményeit, ezek az alábbi felsorolt helyszínek azok, melyek a mai Budapesten képviselik az olasz Wallenberg vagy Schindler megkérdőjelezhetetlenül zseniális emlékét. Ami személyes véleményemet illeti, úgy gondolom,

⁵⁰ *Emlékezet és történelem között*, Szerk. Nora, Pierre. p. 29

hogy Perlasca emlékezetének őrzése viszont sajnos elmarad olyan társaitól, mint például Carl Lutz, Angelo Rotta vagy maga Raoul Wallenberg, akikről mind el van nevezve például egy konkrét rakpart Budapesten, de nyilvánvalóan egyéb köztéri emlékezhelyek is fejet hajtanak előttük, míg Perlascáról egy közterület sincs elnevezve. Bízom benne, hogy a jövőben ez a tendencia a Perlasca emlékezetét őrző személyek befolyásának hála változni fog majd, és a jövőben akár több emlékezhelyről is lehetne majd beszélni Giorgio Perlasca személye valamint tevékenysége kapcsán.

Bibliográfia:

- Amadio Luciana, szerk. *Budapest, emlékezet helyszínei, „Giorgio Perlasca nyomdokain”*, Giorgio Perlasca Alapítvány, Padova
- Bangó Judit, Biernaczky Szilárd, szerk. *A „szélhámos”; Egy olasz embermentő és társai a vészkorszak idején; Giorgio Perlasca emlékiratai/ L’ „Impostore”, Un italiano salvatore di uomini e i suoi compagni ai tempi dell’Olocausto, Le memorie di Giorgio Perlasca*, Mundus Novus, Budapest, 2012
- Czoch Gábor, Fedinec Csilla, szerk. *Az emlékezet konstrukciói, Példák a 19-20. századi magyar és közép-európai történelemből*, Teleki László Alapítvány, 2006
- Deaglio, Enrico. *La banalità del bene, storia di Giorgio Perlasca*, Feltrinelli, Milano, 2002.
- Galli della Loggia, Ernesto. *L’identità italiana*, Il Mulino, Bologna, 2010.
- Geary, Patrick J. *Phantoms of Remembrance: Memory and Oblivion at the End of the First Millenium*, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1994.
- Horváth Ernő. *Budapesti Gazdasági Szakképzési Centrum Giorgio Perlasca Vendéglátóipari Technikum és Szakképző Iskola 125. jubileumi évkönyve (1896-2021)*, Budapest, 2021.
- Isnenghi, Mario, szerk. *I luoghi della memoria. Personaggi e date dell’Italia unita*, Editori Laterza, Bari, 2010
- Isnenghi Mario, szerk. *I luoghi della memoria, Simboli e miti dell’Italia unita*, Editori Laterza, Bari, 2010.
- Isnenghi, Mario, szerk. *I luoghi della memoria, Strutture ed eventi dell’Italia unita*, Editori Laterza, Bari, 2010.
- Jossa, Stefano. *L’Italia letteraria*, Il Mulino, Bologna, 2006
- K. Horváth Zsolt. *Az emlékezet betegek, A tér-idő társadalomtörténeti morfológiájához*, Kijárat Kiadó, Budapest, 2015.
- Lajtai. L László. *Nemzeti történelem és oktatási breviárium találkozása. Az iskolai történelemtankönyvek mint emlékezeti helyek a reformkori magyarországi iskolákban in Az emlékezet konstrukciói, Példák a 19-20. századi magyar és közép-európai történelemből*, Teleki László Alapítvány, 2006.
- Lévai Jenő. *Védlevelek helyett - „állampolgárság”*, Képes Figyelő, 1947. február 22., 8. szám
- *Missione per il „giusto” – Una scuola intitolata a Giorgio Perlasca*, Il Mattino, 1997. luglio 4.
- Molnár Anna. *Az Északi Liga szerepe Olaszország tartományi rendszerének átalakulásában*
- Nora, Pierre. *Emlékezet és történelem között, Válogatott tanulmányok*, Szerk. K. Horváth Zsolt. Budapest, Napvilág Kiadó, 2010

- *Perlasca iskola Kőbányán*, Új Élet, 52. évfolyam, 23. szám, 1997
- Petricioli, Marta. *Gli italiani a Budapest - settembre 1943-maggio 1945 Specchio dell'Italia divisa*, Italogramma, vol. 1., 2011
- S. Varga Pál, Száraz Orsolya, Takács Miklós, szerk. *A magyar emlékezhelyek kutatásának elméleti és módszertani alapjai*, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2013
- S. Varga Pál. *Vallási emlékezhelyek Kelet-Közép Európában*, Klió történelmi szemlélő folyóirat, 2016/2, Kapitális nyomda, Debrecen
- Száraz Orsolya, *Olasz emlékezhelyek három kötetben, A magyar emlékezhelyek kutatásának elméleti és módszertani alapjai*, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2013